

кретно за неговата поезия. Да издирят и да изхвърлят недобрите работи, да изтъкнат силата на неговия израз, да покажат рязкостта и самородността на неговата поетическа реч, да открият оригиналността на неговите концепции, да усетят и да обяснят съдствата и начините, с които той постигнал такива резултати и създава пред нас такива възвишени сътворения на поезията, да определят неговия абсолютно свършен стих, и да се узнае човъка чрез поета, а не да

се сжди за поета по един изкуствено нагласен начин. Аз не съм и никак не искам да бъда критик, ни историк, но от възвишено проникване в поезията на Яворов, сам се опитам преди две години да направя един наметък за тая необходимост в 99 брой на „Развигоръ“, в статията си „Към ревизията на българската литература“. Но бях твърде разбран и още по-зле нападнах, щото сам се чудя на храбростта си, че пак излизам с подобни кощунства.

Ал. Балабанов

П. К. Яворовъ

Десет години ни делят от смъртта на този незабравим човък и писател — десет страшни години на безпътница и на тревоги в политическия ни живот, в умовете и сърдцата на младите поколения.

Какво е Яворовъ за нас? Какво означава неговото дѣло, скромно по обем, но силно по вдъхновение, за читателя от днес, за гражданина на България, който изпитва толкова недоволствена жажда за човѣщина, справедливост и напредък в своята страна?

Несъмнено, Яворовъ продължава да бъде наш другар и в тия дни, дните на разочарования и на всеобщо недоволство. Той не е загубил нищо от своята актуелност, не е престанал да отлъчва настроения и идеи, които действуват прѣко върху духовете. Като истински поет, той пророчески угажда новите дни, живее с страстите и възмущенията на едно време, което наследява неговото, и смогва да ни държи в чара на своите видения, да ни изпълва с трепети, с ритма на своето слово, магически съчетало дълбока мисъл с музиката на поетическия звук.

Той обича своя народ. „Недей го кле жестоко“, обръща се той към песимиста. Расналъ всред него, ялъ „залька му твърдъ и черенъ“, позналъ злата му орисия, той иска състрадание, братско участие, синовна милост за „прегръбенъ робъ“. Една от основните струи на тая поезия е нейната искрена социалност. Повдигане на нравствено равнище, гражданско възпитание, приобщаване към благата на просвѣта и на съвременна цивилизация за селянина — ето лозунга на оногова, който „чувствува дълбоко неправдите в живота“. Не е ли това и днес тенденцията на всѣка

честна демокрация? И има ли друг обект, тъй достоен за грижите и ентузиазма на политическия мъж?

Той има и един национален идеал. Ако дома го смущава теглото на малкия брат, на орача по широките български полета, отвъд границите други робъ, неговъ съплеменник, го зове за работа, за мисъл, за творчество — и той е дѣлен член на организацията, която иска премахване на гнета върху национално съзнание и национални симпатии. Голѣм дѣлът от нашите сънародници. Неговите „Хайдушки копнения“ ни уверяват в един свят от кървави борби и патриотически илюзии около 1900 г., които свързват тъй органически епопееята на Ботевъ, Левски, Бенковски с усилията на революционерите от наши дни, с мартирологията на Македония, хвърлена под сръбско робство. Като тежък кошмар ни измъчва това положение на българина там, и копнежът за свобода и протеста срещу Тиранията нѣма да престанат, докато не настъпи сговорът на Балканите.

Но Яворовъ е преди всичко художник. И като майстор на българското слово ни интересува той преди всичко Неговите убеждения, неговите чувства, неговите прозрения не биха спечелили такава власт надъ възображението ни, ако не бѣха облечени в крилати думи, способни да ги увѣковечат. Една преждевременна трагична смърт тури край на неговата патетична и правдива изповѣд, и ние осиротѣхме с едно дарование, което търсѣше равно на себе си между живите поети. Той бѣше художник, и като всѣки истински художник — един човѣкъ. Един човѣкъ, застанал по високо от ограниченията на нищожеството; една

душа, в която се отекваха хиляди души; един гласъ, който обединяваше стоновет и въздишките на толкова млади хора, влюбени в красотата или разочаровани от живота и отворени от низостта. Неговите стихове, неговите думи, неговите спомени загатаха за едно вътрешно богатство, гдето можаха да черпаят просвѣтление, въздушевение, утеха духомъ, всички чувствителни натури, незадоволени от настоящето. Тѣ и сега остават такъв изворъ — наредъ с завета на малцината български поети, съумѣли да се издигнат до учители на нашето време, с своя широк и дълбокъ прочувствен идеал.

Нека днешния поменъ за безвреме загиналия пѣвецъ ни накара да се вземем по отблизо въ произведенията му и, наредъ с това — да съзнаем по-ясно дългъ си като синове на тоя народъ, като работници за неговото културно и обществено издигане!

Проф. М. Арнаудовъ

Въ Нанси

Един месецъ прекарахъ с Яворова заедно. То бѣше септември месецъ 1905 год. Ние се срещаме ежедневно на обѣдъ и вечеря в малкия ресторантъ „Фезанъ“ известен на много българи. Често ходихме на разходка из околността на града, из неговите улици и голѣми магазини. Любимите ни разходки бѣха из полето, къмъ желѣзните пещи, прилични на грамадни огнени кратери, които денонощно горѣха, фантастично осветяваха вечерното небе и го метѣха с грамадни черни вѣтрила.

Яворовъ имаше душа затворена, прикрита. Тя рѣдко излизаше из своето потайно скривалище, но и тогава се боеше широко да се отвори. Най-много той обичаше да разправя спомени от детинството си. За жалостъ, той не умѣше добре да разправя, туряше много литература и неумѣло съшиваше частите, като солѣше с един банален хуморъ. Нека ми е грѣхъ на душата, но това ме страшно отекчаваше.

За своите литературни работи говорѣше рѣдко. Той бѣ се заелъ яката да учи френски езикъ, купуваше от антикварите всевъзможни френски модерни поети и разправяше съдържанието на отделни стихове.

Една вечеръ, като обикаляхме огнищациите желѣзни пещи, той извади от джоба си една малка тетрадка и ми каза:

— Искаш ли да ти прочета едно стихотворение?

Той почна да чете бавно, театрално. Стихотворението бѣ за огнените пещи. Доста дълго, около десетина стиха, въ размѣра на „Калиопа“. Съдържанието не помня. Знамъ че бѣше хубава работа и мисля, че бѣше предназначено за писмо до нѣкого си.

Това стихотворение не е печатано нито в една от неговите сбирки. Не си спомнямъ дали е печатано нѣкъдъ въ списанията.

Ако нѣкои от неговите близки приятели притежават това стихотворение, добре е да го публикуватъ.

Елинъ-Пелинъ

Спомени за П. К. Яворовъ

Роя изъ ръкописите си и намирамъ нѣколко свои ученически стихотворения, писани по подражание на Яворовъ и посветени нему. На тия наивни посвещения азъ се смѣя сега, разбира се, но понеже тѣ ми спомнятъ за она пламененъ възторгъ, с който четѣхъ нѣкога стихотворенията на Яворова, по кожата ми пролазватъ нѣколко студени мравеи. Уви, днесъ не съмъ способенъ вече на подобно увлечение: почналъ съмъ значи да старѣя, защото не нахвърчалъ снѣгъ по косите, а пресѣхването на възторга е най-сигурния бѣлѣгъ за пристѣпа на некамената гостенка. Jedermann, Jedermann — и на тебе старостта даде от своята зестра. Бѣше сѣкашъ вчера, когато написахъ тия несклопни стихотворения, а отъ тогава ме дѣли мѣлата на цѣли двадесет години. Спомнямъ си добре читалище „Виделина“ въ Т. Пазарджикъ и другарите, с които ходѣхъ да чета сѣ. „Мисълъ“ — спомнямъ си и разговорите с тѣхъ. По онова време голѣмия поетъ на българското племе бѣше напусналъ вече тѣсния друмъ на своето първо творчество и нѣкои от читателите му, които изпадаха въ умиление от „Калиопа“, посрѣщаха с недоумение новите му работи, а други — поклонници на „Арменци“ и „Градушка“, читатели, свикнали да дириятъ и ценятъ въ поезията само проявите на „социална съвестъ“ — смѣтаха, че въ своята нова насока той се движи по надолѣнъ пѣтъ. Още тогава, обаче, се намираха и хора, които знаеха, че поетътъ не може да бъде винаги такъвъ, какъто се ще намъ, че идва време, когато той трѣбва да затвори вратите си, да пусне завесите на прозорците си и да живѣе само с себе си, безъ прояви на „социална съвестъ“. И тия малцина именно следѣха с затаенъ дѣхъ трескавата беседа на Яворова съ себе

ПОДЛИСТНИКЪ

П. К. Яворовъ

Царици на нощта

МЕСАЛИНА

Нощта се вие, предестница властна, върху гигантските плещи на Римъ, прегърнала го знойно сладострастна, като любовница мжжа любимъ. Премрежени сж небесата сини, леги звезда отронена въ захласъ, благоухаятъ дрѣмнали градини, задъханъ глѣхне сребротъменъ часъ.

Извърнала мжчително дѣсница навънъ, къмъ оживѣлитѣ тѣла на статуите — младата царица, сама въ леглото си, ридай: „Ела...“

„Ела подобие на Херкулеса, азъ чакамъ въ шеметния водовъртъ на страстите: ржцетъ ти кждѣ сж съ прегръдка болносладостна до смъртъ! Вземи я, прелъстителната капка, купѣ плътъ за челоустъ на лѣвъ; изпий я — усладителна хапка на бликнала въ притома крѣвъ.“

„Ела... Бжди подобенъ на Париса: сждбата не напрасно твоя ликъ тъй яственъ въ душата ми изписа, да бди на безумието виѣ. Азъ искамъ, жадна като срдѣ пущина, припаднала на каменни гърди, да прося ласка: влюбена робиня — отвѣждъ свѣта ме отвѣди.“

„Ела... Вести се равенъ на Орфея съ молитвенъ шепотъ въ здрачна самота, отъ ревностъ и възторгъ да онѣмѣя предъ святостта на твоята мечта. На стрѣзень жадъ безснната ехидна заспа би и тогазъ и нѣженъ срамъ, незаглушена роза въ плътъ безсидна, ще цѣвне съ ароматенъ пламъ...“

И въ пламенно безумие дѣсница извърнала къмъ голитѣ тѣла на статуите — алчната царица, сама въ легло, ридаше: Ела —!

КЛЕОПАТРА

Излѣзе римлянина: горди стѣпки заглѣхнаха по мраморния подъ; ала отъ хладни речи дълго сводъ кѣнтъ следъ него въ ледни трѣпки... Суетенъ блѣнъ! На Цезаря синѣтъ не бѣ на Римъ женопоклоненъ чадъ: безчувствено оста сърцето младо. Коварната царица първи пѣтъ видѣ безсиленъ своя ликъ чаровенъ: царица надъ царетъ — и единъ подъ огъна на погледа любовенъ отмина той, всеиленъ властелинъ.

Дѣ бѣха тѣ — единствена надежда — на жива плътъ магесните цѣвѣта? Предъ сребърното огледало тя раздра лукаво-траурна одежда, изтрѣпнала въ съмнение и страхъ: „Кажи, металъ, на старостта ноктегъ „докоснаха ли царственъ стволъ? Крилетъ „на времето ли сж навѣли съ прахъ „елатокоронна палма? Или есенъ, „дошла несѣтно, звѣздолистенъ клонъ

„съ увѣхналъ плодъ на киѣи... и несвесенъ „сѣнъ още ме лѣтѣ на рухналъ тронъ —?“

И дигна тя глава. Талази смолни низпаднаха въ безредна красота и мрамора на жадна голота.

Залѣха светнали и волни. Възсепна се въ метала дишащъ чаръ, — царицата се вираше пленена: отъ благовоение одиянена, тъй предъ Астартиния святъ олтаръ благоговѣе жрица. Наколѣни, приведена като предъ божество, издума тя словата въздохнени, потокъ слова въ безумно тържество:

„На саморевностъ демоните зловни „горятъ за мѣсты! Не богове сж васъ, „съблазни — моя плътъ до тоя часъ „ласкали, а мжже богоподобни. „Евнуха римски ви презрѣ: така „безсмъртните за смъртната обиди „жестоко отмѣстиха. Но, Изиди, „кѣлж се, майко на свѣта, ржка „на земенъ мжжъ не ще докосне вече „неземенъ даръ!... И предъ обетъ свещенъ Озириѣ се задѣхваше — далече, подъ образа на гаснящия день.

А новодневната зора съ тревога видѣ пусъ храма на Змията-богъ. И глѣчъ изпълни царския чертогъ...“

На златно ложе въ изнемога царицата лежеше. Страстенъ пиръ на знойните желания кипѣжа бѣ сѣкашъ уголилъ. Но все тъй сажа и прелъстителна — гробовенъ миръ тя вкушаше, съ отровната милувка на своя богъ, на своята мечта! Свещената змия въ една цѣлувка замрѣла бѣ на нейните уста.